

kijkopdrachten bij Daens:

1.) (06.10 – 11.32) Daens arriveert in Aalst; de sociale kwestie

Wanneer pastoor Daens in Aalst arriveert, wordt zijn aandacht direct getrokken door een aantal fabrieksarbeiders dat een schillenkar voortrekt. Op de kar ligt een pas overleden meisje. Het meisje – een kind nog – is, nadat zij ontslagen is van haar werk in de fabriek, 's nachts doodgevroren en blijkt zwanger. Daens gaat op zoek naar de ouders van het overleden kind. Zij houden zich op in een nabijgelegen café. Van enig verdriet bij de vader en moeder is geen sprake.

OPDRACHTEN BIJ SCÈNE 1:

1 a.) Daens maakt zich eind negentiende eeuw zorgen om het welzijn van het stedelijke proletariaat. Enkele typische problemen waarmee het proletariaat te kampen had, zijn te zien in dit fragment. Welke problemen herken je in dit fragment? (Noem er vier.)

1 b.) onder welk begrip zijn al deze problemen tezamen beter bekend? (Zoek op in de lijst van kenmerkende aspecten.)

2.) (13.10 – 16.38): discussie tussen hoge heren

De katholieke krant die in Aalst uitgegeven wordt, begint door de artikelen die pastoor Daens er eigenhandig in publiceert, steeds meer op een socialistisch pamflet te lijken. Het vormt aanleiding tot een verhitte discussie in burgerlijke kring (er wordt Frans gesproken, de taal van de burgerij ofwel de *bourgeoisie*).

OPDRACHTEN BIJ SCÈNE 2:

2 a.) wat voor beroep hebben de mensen die je in dit fragment met elkaar ziet praten?

2 b.) tot welke klasse (van de klassenmaatschappij) behoren zij? Hoe weet je dat?

2 c.) leg aan de hand van dit fragment uit wat het politiek standpunt van de burgerij ten aanzien van de economie was. Tot welke politieke stroming behoren deze standpunten?

3 a.) Geef een aantal voorbeelden van hoe de Nederlandse regering er in de twintigste eeuw voor heeft gezorgd dat werknemers tegen hun werkgevers beschermd worden.

3 b.) In 2008 vinden we de manier waarop de burgerij de arbeiders aan hun lot overliet (lage lonen, geen contracten, lange werkdagen, kinderarbeid etc.) volstrekt onacceptabel. Toch zagen fabrieksdirecteuren zichzelf in die tijd als echte weldoeners! Hoe blijkt dat uit dit fragment?

3.) (18.00 – 19.00) mensen worden ontslagen aan de fabriekspoort

Het plan om in plaats van vier, slechts drie mensen achter één machine te laten werken vindt doorgang. Zodoende kan Charles Woeste de productiekosten nóg meer drukken en de winst optimaliseren. Voor de arbeiders betekent dit dat er veel van hen zonder werk komen te zitten en dat het werk er, voor diegenen die overblijven, gevaarlijker en zwaarder op wordt.

4.) (21.01 – 22.56) indruk van het werk in de fabriek

Meestal lag de supervisie over de werknemers in een fabriek bij zogenaamde *meesterknechten* of *meestergasten*. Deze meestergasten woonden vaak temidden van de arbeiders in dezelfde wijk, dicht bij de fabriek. Als tussenpersoon - met aan de ene kant de fabrieksdirecteur en aan de andere kant de arbeiders - had zo'n meestergast veel macht. Veel arbeiders weigerden om meestergast te worden, omdat ze zo uit hun klasse zouden treden. Veel fabrieksstakingen draaiden om de meestergasten van een fabriek, omdat zij vaak een streng beleid voerden met boetes en willekeurige ontslagen.

Uit bronnen weten we dat er zeer verschillende meestergasten waren. Sommigen hadden ronduit sadistische neigingen (zo ook de meestergast uit *Daens*, die zich in de film herhaaldelijk schuldig maakt aan seksueel misbruik). Er waren ook heel goede bij die de erkenning van hun arbeiders kregen.

5.) (25.45 – 30.17) over de vloer bij een arbeidersgezin; de familie van Nette

In vieze, rommelige wijken woonden grote gezinnen in kleine huisjes dicht opeen gepakt bij elkaar. Het avondeten bestond meestal uit een paar gekookte aardappelen. Kinderen gingen niet naar school maar verdienden geld voor het gezin.

Het tafereel aan het eind van dit fragment doet sterk denken aan *De Aardappeleters* (1885) van Vincent van Gogh. Een vergelijking tussen dit beroemde doek en deze scène is dan ook goed te maken. Bedenk echter wel dat Van Gogh op één van zijn bekendste schilderijen geen fabrieksarbeiders, maar een arm Nuenens boerengezin portretteerde.

6.) (32.47 – 36.48) 'Lees de Vooruit!', 'Lees de Werkman!'

Op straat is de socialistische roep letterlijk hoorbaar: krantenverkopers verkopen hun *gazetten* om aandacht te vragen voor de socialistische zaak. Het nieuws van de dag is dat een speciale commissie van enkele parlamentsleden de fabrieken van Aalst zal komen inspecteren, om te zien of de arbeiders het werkelijk zo slecht hebben als wordt beweerd.

7.) (38.02 – 43.36) inspectie in de fabriek

Als de commissieleden de fabriek komen inspecteren, krijgen ze helaas niet te zien wat er zich werkelijk afspeelt. Zieke arbeiders hebben die ochtend vrij gekregen (onbetaald uiteraard) en de kinderen die in de fabriek werken, worden buiten het zicht gehouden. Bovendien blijken de inspecteurs helemaal niet in staat om met de arbeiders te communiceren, omdat ze alleen Frans spreken.

(Dat het politieke bedrijf gedomineerd werd door Franssprekende heren die het Vlaamse volk, waarover ze dagelijks beslissingen namen, niet eens konden verstaan, was volgens Daens en zijn CVP een enorme misstand.)

8.) (44.45 – 53.48) kinderarbeid

De inzet van kinderen in de fabriek was volstrekt normaal. Gezinnen konden iedere extra stuiver goed gebruiken. Voor fabrieksdirecteuren waren kinderen een gewilde arbeidskracht: ze hoefden hen veel minder uit te betalen dan volwassenen en omdat ze zo klein waren konden ze makkelijk achter en onder de machines kruipen om daar klein bedrijfsafval op te rapen.

Kinderen konden het harde werk nauwelijks aan. Ze maakten lange dagen en vielen soms bijna om van de slaap. Er gebeurden dan ook veel ongelukken. In dit fragment sterft een klein jongetje onder de machine. Het voorval geeft direct aanleiding tot een spontane demonstratie, die bloedig neergeslagen wordt door de Vlaamse politie.

9.) (55.46 – 01.00.29) Daens preekt in de kerk

In dit fragment zien we Daens preken voor zijn parochianen. Halverwege de preek loopt het grootste deel van de burgerij verontwaardigd weg, terwijl het gewone volk geanimeerd blijft luisteren. Daens haalt het *Rerum Novarum* van 1891 aan. Volgens deze pauselijke encycliek moest de katholieke burgerij zich inspannen om de uitwassen van het kapitalisme te bestrijden (hoewel de katholieke kerk fel gekant bleef tegen het goddeloze socialisme en het marxistische idee van de klassenstrijd).

OPDRACHTEN BIJ SCÈNE 9:

BRON I

In het jaar 1891 bemoeide ook paus Leo XIII zich met het armoedeprobleem. Hij schreef in een pauselijke boodschap:

'De belangrijkste vergissing in de sociale kwestie is te doen alsof er twee klassen elkaars geboren vijanden zijn, alsof de natuur de rijken en de armen gewapend heeft voor een hardnekkig tweegevecht. De twee klassen hebben elkaar hard nodig; de kapitalisten kunnen niet bestaan zonder arbeiders, en de arbeiders niet zonder kapitalisten. (...) Alle groepen hebben plichten. De werkman heeft de plicht om zijn werk volledig en getrouw af te maken. Hij mag zijn baas niet benadelen en zijn eisen mogen nooit veranderen in opstandigheid. De rijken en de bazen mogen de werkman niet als slaaf behandelen. Hun allereerste plicht is ieder het loon te geven dat hen toekomt.'

4 a.) Uit BRON I kun je opmaken dat de paus zich zowel tegen de socialisten als tegen de liberalen keert. Noem het standpunt van de socialisten en leg uit hoe de paus dit standpunt aanvalt.

4 b.) Noem het standpunt van de liberalen en leg uit hoe de paus dit standpunt aanvalt.

4 c.) normaal gesproken bemoeide de paus zich niet zo met politiek en economie. Waarom deed hij dit in 1891 juist wel?

4 d.) Welk alternatief had de paus in gedachte voor katholieken die actief iets wilden ondernemen tegen hun benarde situatie?

BRON II

Daens preekt in de kerk tegen armoede en vóór algemeen kiesrecht:

'Als Christus ons langs zijn apostelen leert dat het een plicht is met iedereen zonder onderscheid van rang of stand te delen wat ge hebt, als hij het weinige eten wat hij heeft wegschenkt, waarom geldt deze plicht dan niet voor de Belgische burgerij tegenover de massa's armen die hen niet onbekend zijn, integendeel, die voor hen werken!? Of denken deze mensen, die beweren trouwe dienaars te zijn van onze heilige vader de paus, dat het Evangelie, omdat het gesteld is in het Latijn, niet voor hun Franse oren bestemd is en het 'IK HEB HONGER' niet hoort roepen? (...) Het wordt tijd dat hier in dit land de stem van de armen wordt gehoord.'

Vergelijk BRON II met BRON I.

4 e.) in hoeverre is Daens het eens met de paus?

4 f.) in hoeverre zal de paus het met Daens oneens zijn?

10.) (01.24.00 – 01.30.35) de CVP in de Kamer

Nadat het algemeen kiesrecht door het parlement is aangenomen (en het aantal stemgerechtigden in België vertienvoudigd is), treedt Daens aan als kamerlid namens de CVP. Hij opent meteen de aanval op Charles Woeste.

11.) (01.44.38 – 01.53.47) Daens wordt ontboden in Rome

Net als er schot in de zaak lijkt te komen (het algemeen kiesrecht is aangenomen; de CVP is opgericht; Daens zit namens de CVP in de Kamer) ondervindt Daens de keerzijde van zijn succes. De gevestigde orde (de katholieke burgerij) en een aantal Vlaamse bisschoppen en kardinalen willen niet langer lijdzaam toezien hoe Daens verdeeldheid zaait onder het katholieke electoraat.

Daens wordt ontboden in Rome waar hij voor paus Leo XIII moet verschijnen. Tot grote teleurstelling van Daens wil de paus hem niet persoonlijk te woord staan. Maar wat nog erger is: Daens mag zich niet langer openlijk uitspreken over de sociale kwestie. Hij moet zich beperken tot het prediken van Gods woord en zich verder gedeisd houden.

Eenmaal terug in Aalst lijkt Daens inderdaad afstand te willen nemen van alles waar hij voor zijn vertrek nog zo vurig over sprak... (Daens: 'Vergeet niet dat de goddeloze socialisten onze vijanden zijn.')

12.) (02.03.54 – 02.07.50) Daens maakt een keuze

Het duurt echter niet lang voordat Daens bij zinnen komt en zich weer dubbel en dwars inzet voor de arbeiders en de sociale zaak. Dat dit betekent dat hij afstand moet doen van zijn priesterambt, neemt hij voor lief.

5.) EXTRA OPDRACHT

Zoek de kenmerkende aspecten op bij *de tijd van burgers en stoommachines*. Noteer vervolgens drie kenmerkende aspecten die volgens jou het meest van toepassing zijn op de geschiedenis van België tussen 1850 en 1900.

5 a.) bespreek met degene die naast je zit welke kenmerkende aspecten hij / zij heeft opgeschreven. Schrijf daarna op de bovenste helft van een wit vel de kenmerkende aspecten die jullie beiden hebben opgeschreven.

5 b.) schrijf achter elk kenmerkend aspect waarom jullie juist dat kenmerkend aspect hebben uitgekozen.

5 c.) schrijf nu op de onderste helft de kenmerkende aspecten die jullie afzonderlijk van elkaar hebben opgeschreven. Probeer elkaar er vervolgens van te overtuigen waarom de kenmerkende aspecten die jij zelf had uitgekozen toch écht op de bovenste helft van het vel thuishoren.

5 d.) ga op zoek naar een klasgenoot die als enige een bepaald kenmerkend aspect heeft opgeschreven. Laat hem / haar uitleggen waarom hij / zij juist dat kenmerkende aspect heeft uitgekozen. Kun je je vinden in zijn / haar argumenten?

afzonderlijk bruikbare scènes / kijkopdrachten:

(totale speeltijd ca. 60 minuten)

(In de film Daens wordt een mooi verhaal verteld. Om het verloop van dit verhaal geen geweld aan te doen, kan men kiezen voor een integrale vertoning van de film in het klaslokaal. Een keuze die bovendien aanbeveling verdient, omdat vrijwel elk fragment uit Daens de geschiedenis van het einde van de negentiende eeuw perfect illustreert – zij het in politiek, sociaal-economisch, dan wel cultuurhistorisch opzicht. Gaat men echter toch voor een verkorte-versie-met-kijkopdrachten, dan is onderstaande selectie een goed alternatief.)

Zie ook: <http://histoforum.digischool.nl/context/daens.html>, Albert van der Kaap – 2003.

1.) (06.10 – 11.32) Daens arriveert in Aalst; de sociale kwestie

Wanneer pastoor Daens in Aalst arriveert, wordt zijn aandacht direct getrokken door een aantal fabrieksarbeiders dat een schillenkar voorttrekt. Op de kar ligt een pas overleden meisje. Het meisje – een kind nog – is, nadat zij ontslagen is van haar werk in de fabriek, 's nachts doodgevroren en blijkt zwanger. Daens gaat op zoek naar de ouders van het overleden kind. Zij houden zich op in een nabijgelegen café. Van enig verdriet bij de vader en moeder is geen sprake.

OPDRACHTEN BIJ SCÈNE 1:

1 a.) Daens maakt zich eind negentiende eeuw zorgen om het welzijn van het stedelijke proletariaat. Enkele typische problemen waarmee het proletariaat te kampen had, zijn te zien in dit fragment. Welke problemen herken je in dit fragment? (Noem er vier.)

armoede → 1.) kinderen beroven een oude vrouw van een paar aardappels 2.) arbeiders lopen er bij in armzalige kleding. 3.) voor het overleden kind kan niemand een grafkist betalen.

kindersterfte → het meisje dat op de kar ligt is 's nachts doodgevroren. Kinderen uit arbeidersgezinnen waren ondervoed en moesten vaak in de fabriek werken omdat er thuis anders te weinig te eten was. (De thuissituatie van dit meisje moet sowieso al niet al te best zijn geweest, anders was zij 's nachts niet op straat beland.)

alcoholisme → om hun uitzichtloze leven enigszins draaglijk te maken, dronken arbeiders flink. Alcoholmisbruik was een hardnekkig probleem. Na een werkweek werd het schamele loon in de kroeg uitbetaald, waar velen dan liever bleven hangen, in plaats van met het geld naar huis te gaan. Ook werd tijdens het werk vaak gedronken, omdat fabrieksbazen op de werkvloer jenever schonken. (**uitleg: maandagvieren**)

moreel verval / zedenverval → het meisje – een kind nog – blijkt zwanger te zijn van de *meesterknecht* (iemand die namens de fabrieksdirecteur toezicht hield in de fabrieken, de arbeiders uitbetaalde etc.).

Het tegengaan van seksuele uitbuiting van vrouwen en meisjes door diegenen die hen uitbetaalden, zou later één van Daens' politieke strijdpunten worden.

1 b.) onder welk begrip zijn al deze problemen tezamen beter bekend? (Zoek op in de lijst van kenmerkende aspecten.)

de sociale kwestie (*Burgers en Stoommachines*; 1800-1900) → de armoede en de slechte werkomstandigheden van de arbeiders als gevolg van de industrialisering.

2.) (13.10 – 16.38): discussie tussen hoge heren

De katholieke krant die in Aalst uitgegeven wordt, begint door de artikelen die pastoor Daens er eigenhandig in publiceert, steeds meer op een socialistisch pamflet te lijken. Het vormt aanleiding tot een verhitte discussie in burgerlijke kring (er wordt Frans gesproken, de taal van de burgerij ofwel de *bourgeoisie*).

OPDRACHTEN BIJ SCÈNE 2:

2 a.) wat voor beroep hebben de mensen die je in dit fragment met elkaar ziet praten?

Fabrieksdirecteur

(...en als vertegenwoordigers van de katholieken en de progressief-liberalen zitten zij in het parlement).

2 b.) tot welke klasse (van de klassenmaatschappij) behoren zij? Hoe weet je dat?

De burgerij; bourgeoisie; de gegoede middenklasse

1.) ze spreken Frans, ze wonen in grote huizen, ze dragen dure kleding en kunnen bijvoorbeeld een bril betalen. Ze zijn kortom rijk.

2.) ze zijn fabrieksdirecteur / ondernemer / kapitalist. De burgerij was rijk geworden door het investeren in ondernemingen. De winst staken zij in nieuwe ondernemingen.

3.) ze zitten in het parlement. Dankzij het **censuskiesrecht** ligt bij hen de politieke macht.

(Het idee achter het censuskiesrecht is: alleen diegenen die investeren in de staat – door het starten van ondernemingen, door het betalen van belasting -, hebben recht van spreken en uitsluitend zij behoren politieke macht te hebben. Het proletariaat daarentegen investeert *niet* in de staat. Bovendien kan het werkvolk niet lezen en schrijven. Arbeiders kunnen dus ook niet weten wat het beste is voor de staat.)

2 c.) leg aan de hand van dit fragment uit wat het politiek standpunt van de burgerij ten aanzien van de economie was. Tot welke politieke stroming behoren deze standpunten?

De katholieke voorman Charles Woeste wil zo min mogelijk staatsinmenging en stelt voor om nóg meer te bezuinigen op de productiekosten door:

- minder loon te betalen (naar Engels voorbeeld)
- niet vier, maar slechts drie man achter één machine te zetten (naar Schots voorbeeld).

(Uiteraard zou dit leiden tot (nog) meer (dodelijke) bedrijfsongevallen. Op de vraag of er al niet genoeg ongelukken gebeuren in de fabriek, antwoordt Woeste achteloos dat er 'in elke oorlog slachtoffers vallen...').

liberalisme → Geen staatsinmenging op economisch of sociaal gebied; terugtrekkende overheid; geen overheidssubsidies en zoveel mogelijk vrijheid voor ondernemers (vrij ondernemerschap) zodat zij zoveel mogelijk winst kunnen maken.

progressief-liberalisme → De mening dat de overheid, bijvoorbeeld met behulp van subsidies, best iets kon doen aan de lotsverbetering van de arbeidersklasse, wordt in deze scène vertolkt door een tweetal *progressief-liberale* fabrieksdirecteuren. Progressief-liberalen verschilden op twee punten van klassiek-liberalen: eerstgenoemde groep was vóór ingrijpen van de staat ten tijde van economische of sociale crises en vóór de invoering van algemeen kiesrecht.

3 a.) Geef een aantal voorbeelden van hoe de Nederlandse regering er in de twintigste eeuw voor heeft gezorgd dat werknemers tegen hun werkgevers beschermd worden.

1.) **sociale wetgeving** 2.) **bijstandsvoorzieningen**

Er is genoeg sociale zekerheid: je kunt niet zomaar ontslagen worden; je hebt recht op een arbeidsovereenkomst; recht op een uitkering; recht op pensioen; recht om te staken. Er is een wet arbeidsongeschiktheid voor het geval je ineens niet meer kunt werken, er bestaat kinderbijslag, et cetera.

Twee concrete voorbeelden:

- 1874: Kinderwetje van Van Houten = allereerste Nederlandse sociale wet
- 1930: Ziektewet

3 b.) In 2008 vinden we de manier waarop de burgerij de arbeiders aan hun lot overliet (lage lonen, geen contracten, lange werkdagen, kinderarbeid etc.) volstrekt onacceptabel. Toch zagen fabrieksdirecteuren zichzelf in die tijd als echte weldoeners! Hoe blijkt dat uit dit fragment?

1.) In dit fragment zie je de verontwaardiging van de fabrieksdirecteuren: de arbeiders tonen hen geen respect en dat zouden ze wél moeten doen! De burgerij voorzag de gehele stadsbevolking immers van werk. Ook al verdienen de arbeiders niet veel, zonder hún fabrieken zou de stadsbevolking helemaal *niets* verdienen.

Het weerwoord van de directeuren op het verwijt dat de fabrieksarbeiders het zo slecht hebben luidt: 'als de fabriek dicht gaat kunnen ze helemaal niet leven...'

2.) als overtuigde klassiek-liberalen zijn ze van mening dat *iedereen* iets van zijn leven kan maken als hij er maar hard genoeg voor werkt en de juiste beslissingen neemt. Volgens hen hadden de arbeiders hun lot zelf in handen. Als het hen niet beviel in de fabriek, waren ze vrij om het ergens anders te proberen.

→ *economisch liberalisme = als ieder individu zijn eigen (economische) belangen nastreeft en daarvoor hard werkt, dan zal de totale welvaart van een land maximaal zijn en iedereen werk hebben. Als de overheid uitkeringen zou uitdelen, zouden de mensen lui worden en niets meer ondernemen. Daarom moet de overheid zich afzijdig houden van de economie en ondernemers geen stobreed in de weg liggen (laisser-faire + vrij ondernemerschap). Alleen dán kon het kapitalisme tot volle bloei komen; en daarvan zou de gehele gemeenschap profiteren.* (Uitleg: **nachtwakersstaat vs. verzorgingsstaat**)

3.) (18.00 – 19.00) mensen worden ontslagen aan de fabriekspoort

Het plan om in plaats van vier, slechts drie mensen achter één machine te laten werken vindt doorgang. Zodoende kan Charles Woeste de productiekosten nóg meer drukken en de winst optimaliseren. Voor de arbeiders betekent dit dat er veel van hen zonder werk komen te zitten en dat het werk er, voor diegenen die overblijven, gevaarlijker en zwaarder op wordt.

4.) (21.01 – 22.56) indruk van het werk in de fabriek

Meestal lag de supervisie over de werknemers in een fabriek bij zogenaamde *meesterknechten* of *meestergasten*. Deze meestergasten woonden vaak temidden van de arbeiders in dezelfde wijk, dicht bij de fabriek. Als tussenpersoon - met aan de ene kant de fabrieksdirecteur en aan de andere kant de arbeiders - had zo'n meestergast veel macht. Veel arbeiders weigerden om meestergast te worden, omdat ze zo uit hun klasse zouden treden. Veel fabrieksstakingen draaiden om de meestergasten van een fabriek, omdat zij vaak een streng beleid voerden met boetes en willekeurige ontslagen.

Uit bronnen weten we dat er zeer verschillende meestergasten waren. Sommigen hadden ronduit sadistische neigingen (zo ook de meestergast uit *Daens*, die zich in de film herhaaldelijk schuldig maakt aan seksueel misbruik). Er waren ook heel goede bij die de erkenning van hun arbeiders kregen.

5.) (25.45 – 30.17) over de vloer bij een arbeidersgezin; de familie van Nette

In vieze, rommelige wijken woonden grote gezinnen in kleine huisjes dicht opeen gepakt bij elkaar. Het avondeten bestond meestal uit een paar gekookte aardappelen. Kinderen gingen niet naar school maar verdienden geld voor het gezin.

Het tafereel aan het eind van dit fragment doet sterk denken aan *De Aardappeleters* (1885) van Vincent van Gogh. Een vergelijking tussen dit beroemde doek en deze scène is dan ook goed te maken. Bedenk echter wel dat Van Gogh op één van zijn bekendste schilderijen geen fabrieksarbeiders, maar een arm Nuenens boerengezin portretteerde.

6.) (32.47 – 36.48) 'Lees de Vooruit!', 'Lees de Werkman!'

Op straat is de socialistische roep letterlijk hoorbaar: krantenverkopers verkopen hun *gazetten* om aandacht te vragen voor de socialistische zaak. Het nieuws van de dag is dat een speciale commissie van enkele parlementsleden de fabrieken van Aalst zal komen inspecteren, om te zien of de arbeiders het werkelijk zo slecht hebben als wordt beweerd.

7.) (38.02 – 43.36) inspectie in de fabriek

Als de commissieleden de fabriek komen inspecteren, krijgen ze helaas niet te zien wat er zich werkelijk afspeelt. Zieke arbeiders hebben die ochtend vrij gekregen (onbetaald uiteraard) en de kinderen die in de fabriek werken, worden buiten het zicht gehouden. Bovendien blijken de inspecteurs helemaal niet in staat om met de arbeiders te communiceren, omdat ze alleen Frans spreken.

(Dat het politieke bedrijf gedomineerd werd door Franssprekende heren die het Vlaamse volk, waarover ze dagelijks beslissingen namen, niet eens konden verstaan, was volgens Daens en zijn CVP een enorme misstand.)

8.) (44.45 – 53.48) *kinderarbeid*

De inzet van kinderen in de fabriek was volstrekt normaal. Gezinnen konden iedere extra stuiver goed gebruiken. Voor fabrieksdirecteuren waren kinderen een gewilde arbeidskracht: ze hoefden hen veel minder uit te betalen dan volwassenen en omdat ze zo klein waren konden ze makkelijk achter en onder de machines kruipen om daar klein bedrijfsafval op te rapen.

Kinderen konden het harde werk nauwelijks aan. Ze maakten lange dagen en vielen soms bijna om van de slaap. Er gebeurden dan ook veel ongelukken. In dit fragment sterft een klein jongetje onder de machine. Het voorval geeft direct aanleiding tot een spontane demonstratie, die bloedig neergeslagen wordt door de Vlaamse politie.

9.) (55.46 – 01.00.29) *Daens preekt in de kerk*

In dit fragment zien we Daens preken voor zijn parochianen. Halverwege de preek loopt het grootste deel van de burgerij verontwaardigd weg, terwijl het gewone volk geanimeerd blijft luisteren. Daens haalt het *Rerum Novarum* van 1891 aan. Volgens deze pauselijke encycliek moest de katholieke burgerij zich inspannen om de uitwassen van het kapitalisme te bestrijden (hoewel de katholieke kerk fel gekant bleef tegen het goddeloze socialisme en het marxistische idee van de klassenstrijd).

OPDRACHTEN BIJ SCÈNE 9:

Laat de leerlingen eerst de vier onderstaande vragen beantwoorden (4a–4d). Bekijk pas daarna het betreffende fragment. Laat ze vervolgens de volgende twee vragen beantwoorden (4e en 4f).

BRON I

In het jaar 1891 bemoeide ook paus Leo XIII zich met het armoedeprobleem. Hij schreef in een pauselijke boodschap:

'De belangrijkste vergissing in de sociale kwestie is te doen alsof er twee klassen elkaars geboren vijanden zijn, alsof de natuur de rijken en de armen gewapend heeft voor een hardnekkig tweegevecht. De twee klassen hebben elkaar hard nodig; de kapitalisten kunnen niet bestaan zonder arbeiders, en de arbeiders niet zonder kapitalisten. (...) Alle groepen hebben plichten. De werkman heeft de plicht om zijn werk volledig en getrouw af te maken. Hij mag zijn baas niet benadelen en zijn eisen mogen nooit veranderen in opstandigheid. De rijken en de bazen mogen de werkman niet als slaaf behandelen. Hun allereerste plicht is ieder het loon te geven dat hen toekomt.'

4 a.) Uit BRON I kun je opmaken dat de paus zich zowel tegen de socialisten als tegen de liberalen keert. Noem het standpunt van de socialisten en leg uit hoe de paus dit standpunt aanvalt.

Socialisten spreken over het verschil tussen twee klassen en over de klassenstrijd. Socialisten komen in opstand. De paus spreekt dit tegen / keurt dit af. Volgens hem moeten de klassen niet met elkaar strijden, want ze hebben elkaar hard nodig. Bovendien heeft 'de werkman de plicht om zijn werk volledig en getrouw af te maken'. Ook mogen zijn eisen 'nooit veranderen in opstandigheid.'

(Sowieso was de katholieke kerk tegen het 'goddeloze en materialistische' socialisme.)

4 b.) Noem het standpunt van de liberalen en leg uit hoe de paus dit standpunt aanvalt.

De liberalen en de kapitalisten zijn er op uit om hun winst te maximaliseren. Daarom willen zij bijvoorbeeld de mogelijkheid hebben om in volledige vrijheid (zonder overheidsbemoediging) met elkaar af te spreken om te korten op het arbeidersloon.

De paus vindt dat kapitalisten 'de werkmans niet als slaaf moeten behandelen' en dat het 'hun allereerste plicht is om ieder het loon te geven dat hen toekomt'.

4 c.) normaal gesproken bemoeide de paus zich niet zo met politiek en economie. Waarom deed hij dit in 1891 juist wel?

Hij wilde de arbeidersklasse behouden voor het katholicisme / eenheid onder de katholieken.

(situatie in Nederland: in die tijd trokken veel katholieke Brabanders en Twentenaren naar de steden om te werken in de snel groeiende industrie. Als lid van de arbeidersklasse kwamen ze in aanraking met het socialisme en het marxisme.)

4 d.) Welk alternatief had de paus in gedachte voor katholieken die actief iets wilden ondernemen tegen hun benarde situatie?

Oprichting katholieke vakbonden

BRON II

Daens preekt in de kerk tegen armoede en vóór algemeen kiesrecht:

'Als Christus ons langs zijn apostelen leert dat het een plicht is met iedereen zonder onderscheid van rang of stand te delen wat ge hebt, als hij het weinige eten wat hij heeft wegschenkt, waarom geldt deze plicht dan niet voor de Belgische burgerij tegenover de massa's armen die hen niet onbekend zijn, integendeel, die voor hen werken!? Of denken deze mensen, die beweren trouwe dienaars te zijn van onze heilige vader de paus, dat het Evangelie, omdat het gesteld is in het Latijn, niet voor hun Franse oren bestemd is en het 'IK HEB HONGER' niet hoort roepen? (...) Het wordt tijd dat hier in dit land de stem van de armen wordt gehoord.'

Vergelijk BRON II met BRON I.

4 e.) in hoeverre is Daens het eens met de paus?

Net als de paus vindt hij dat de werkmans niet als slaaf behandeld mag worden en dat hij recht heeft op een hoger salaris.

4 f.) in hoeverre zal de paus het met Daens oneens zijn?

Daens wijst overduidelijk met een beschuldigende vinger naar de burgerij, terwijl de paus ook de arbeiders ter verantwoording roept.

Volgens Daens is het niet meer dan logisch dat de arbeiders in opstand komen en hij lijkt te vinden dat ze daar ook alle recht toe hadden. Daar zal de paus het absoluut niet mee eens zijn geweest, want hij was tegen de klassenstrijd. Terloops suggereert Daens bovendien dat de leden van de Belgische burgerij geen goede christenen zijn.

10.) (01.24.00 – 01.30.35) de CVP in de Kamer

Nadat het algemeen kiesrecht door het parlement is aangenomen (en het aantal stemgerechtigden in België vertienvoudigd is), treedt Daens aan als kamerlid namens de CVP. Hij opent meteen de aanval op Charles Woeste.

11.) (01.44.38 – 01.53.47) Daens wordt ontboden in Rome

Net als er schot in de zaak lijkt te komen (het algemeen kiesrecht is aangenomen; de CVP is opgericht; Daens zit namens de CVP in de Kamer) ondervindt Daens de keerzijde van zijn succes. De gevestigde orde (de katholieke burgerij) en een aantal Vlaamse bisschoppen en kardinalen willen niet langer lijdzaam toezien hoe Daens verdeeldheid zaait onder het katholieke electoraat.

Daens wordt ontboden in Rome waar hij voor paus Leo XIII moet verschijnen. Tot grote teleurstelling van Daens wil de paus hem niet persoonlijk te woord staan. Maar wat nog erger is: Daens mag zich niet langer openlijk uitspreken over de sociale kwestie. Hij moet zich beperken tot het prediken van Gods woord en zich verder gedeisd houden.

Eenmaal terug in Aalst lijkt Daens inderdaad afstand te willen nemen van alles waar hij voor zijn vertrek nog zo vurig over sprak... (Daens: 'Vergeet niet dat de goddeloze socialisten onze vijanden zijn.')

12.) (02.03.54 – 02.07.50) *Daens maakt een keuze*

Het duurt echter niet lang voordat Daens bij zinnen komt en zich weer dubbel en dwars inzet voor de arbeiders en de sociale zaak. Dat dit betekent dat hij afstand moet doen van zijn priesterambt, neemt hij voor lief.

5.) EXTRA OPDRACHT

Zoek de kenmerkende aspecten op bij *de tijd van burgers en stoommachines*. Noteer vervolgens drie kenmerkende aspecten die volgens jou het meest van toepassing zijn op de geschiedenis van België tussen 1850 en 1900.

5 a.) bespreek met degene die naast je zit welke kenmerkende aspecten hij / zij heeft opgeschreven. Schrijf daarna op de bovenste helft van een wit vel de kenmerkende aspecten die jullie beiden hebben opgeschreven.

5 b.) schrijf achter elk kenmerkend aspect waarom jullie juist dat kenmerkend aspect hebben uitgekozen.

5 c.) schrijf nu op de onderste helft de kenmerkende aspecten die jullie afzonderlijk van elkaar hebben opgeschreven. Probeer elkaar er vervolgens van te overtuigen waarom de kenmerkende aspecten die jij zelf had uitgekozen toch écht op de bovenste helft van het vel thuishoren.

5 d.) ga op zoek naar een klasgenoot die als enige een bepaald kenmerkend aspect heeft opgeschreven. Laat hem / haar uitleggen waarom hij / zij juist dat kenmerkende aspect heeft uitgekozen. Kun je je vinden in zijn / haar argumenten?